

Zakonska regulativa i arhivski propisi o izgradnji nove ili adaptaciji postojeće arhivske zgrade

JOVAN P. POPOVIĆ, MR.

Raniji, direktor Arhiva Jugoslavije, stan Beograd, despota Stefana 34/IV.

e-mail: cucapopovic@ptt.rs

Legal and Archival Regulations on Building a New Archival Facility or Adaptation of Existing Ones

ABSTRACT

Work in archival field is a complex, sensitive, responsible, and above all professional, especially with users of the archives. The author presents a topic with an objective - how to prevent. Specifically, he wants to remind and inform all employees in the archives on the necessity to respect the applicable provisions of laws and regulations, those regulating the construction or renovation of existing archive buildings, as well as those regulating the protection of archives, particularly during research, pointing out specific examples of abuses in the use of archival material kept in archives. Omissions and errors may be equally made by both employees working in the archives, and users of archives. People have different mental and moral characteristics, which define a person as different - distinctive, even unique. Each authority can be abused, regardless on motive - to cause damage or to gain an interest for themselves or the third party. Legislative, ethics, morality, law and justice must be respected. Access to the archives by researchers requires a suited area designed and constructed or adapted for that purpose (reading room), fully covered with "electronic devices", which will reduce the possible abuse by researchers. From the initial design, during construction works up to finalization, the obligation of securing the safety of area for the use of archival materials must be constantly present.

Regolamenti legali ed archivistici nella costruzione di nuovi edifici per archivio o per l'adattamento di edifici già esistenti

SINTESI

Il lavoro nel campo archivistico è complesso, sensibile, responsabile e soprattutto professionale, specialmente nel rapporto con l'utenza. L'autore presenta un argomento con un obiettivo - come prevenire. In particolare, vuole ricordare e informare tutti quelli che lavorano negli archivi della necessità di rispettare le applicabili disposizioni, leggi e regolamenti, quelle che disciplinano la costruzione o la ristrutturazione di esistenti edifici per archivio, nonché quelle che disciplinano la protezione degli archivi, in particolare durante la ricerca, indicando esempi specifici di abusi nell'uso del materiale archivistico conservato negli archivi. Omissioni ed errori possono essere ugualmente fatti sia da dipendenti che lavorano negli archivi che da utenti di archivi. Le persone hanno diverse caratteristiche mentali e morali, che definiscono una persona - distintive, addirittura uniche. Ciascuna autorità può essere oggetto di abusi, a prescindere il motivo - di provocare un danno o per acquisire un interesse per se stessi o il terzo. La legislazione, l'etica, la morale, il diritto e la giustizia devono essere rispettati. L'accesso agli archivi da parte dei ricercatori richiede uno spazio adatto progettato, costruito o adattato a tale scopo (sala lettura), completamente ricoperta di "dispositivi elettronici", che ridurrà l'eventuale abuso da parte dei ricercatori. Dal progetto iniziale, durante i lavori di costruzione fino alla conclusione, l'obbligo di garantire la sicurezza della zona per l'utilizzo di materiali d'archivio deve essere costantemente presente.

Zakonska določila in arhivski predpisi o izgradnji nove ali adaptaciji obstoječe arhivske zgradbe

IZVLEČEK

Delo na arhivskem področju je zapleteno, občutljivo, odgovorno ter zahteva pri delu s strankami profesionalnost. Avtor predstavlja temo, katere namen je, kako preprečiti. Posebej želi opomniti ter podučiti vse zaposlene v arhivih o pomembnosti upoštevanja zakonskih določil, ki se nanašajo na izgradnjo ali obnovo obstoječih arhivskih zgradb, kakor tudi pravil, ki se nanašajo na zaščito arhivov, posebej gradiva v uporabi. Pri tem izpostavlja določene primere zlorab pri uporabi arhivskega gradiva, ki ga hranijo v arhivih. Tako zaposleni v arhivih kot uporabniki gradiva delajo napake. Ljudje imajo različne značajске in moralne karakteristike, ki določajo osebo kot drugačno – posebno, celo edinstveno. Vsako avtoriteto je mogoče zlorabiti – ali z namenom škodovati ali za dosego lastne koristi oziroma koristi tretje osebe. Potrebno je spoštovati merila, moralo, etiko, pravo ter pravico. Primeren dostop raziskovalcev do arhiva zahteva primeren prostor zasnovan in zgrajen ali prilagojen za ta namen (čitalnica), popolnoma opremljen z 'elektronskimi napravami', ki zmanjšujejo možnost zlorabe gradiva s

strani uporabnikov. Od prvotne zasnove takšnega prostora pa vse preko gradbenih del do njihovega zaključka je v prvi meri potrebno upoštevati obvezo do varne uporabe arhivskega gradiva.

Zakonska regulativa i arhivski propisi o izgradnji nove ili adaptaciji postojeće arhivske zgrade

ABSTRAKT

Rad u arhivskoj delatnosti, a naročito u sferi korišćenja arhivske građe je složen, osetljiv, odgovoran, a pre svega i stručan. Autor obrađuje temu koja ima za cilj uputni - preventivni karakter. Naime, želi da podseti i upozna pre svih zaposlene u arhivima da su u obavezi da poštuju i primenjuju odredbe zakonskih i podzakonskih propisa, kako onih koji se odnose na izgradnju ili adaptaciju postojećih arhivskih zgrada, tako i onih koji bliže uređuju zaštitu arhivske građe, naročito pri korišćenju, ističući konkretne primere zloupotrebe pri korišćenju arhivske građe pohranjene u arhivima. Propuste i greške mogu jednako da čine kako zaposleni u arhivima, tako i korisnici arhivske građe. Ljudi su različiti. Umna i moralna svojstva poseduje svaki čovek. Ta svojstva se razlikuju, što ih i čini različitim - osobenim, pa i posebnim. Svako ovlašćenje može da se zloupotrebi bilo da se drugom nanosi šteta, bilo nepravda, a onaj ko ga zloupotrebi ostvaruje za sebe ili za neko treće lice interes. U pomoć se moraju pozivati normativizam, etika, moral, pravo i pravda. Kod uslova za korišćenje arhivske građe, čiji je preduslov dobro isprojektovani i izgrađeni odnosno adaptirani prostor (čitaonica) mora biti u celosti „pokriven elektronskim uređajima“, čime će se smanjivati jedana od mogućih zloupotreba od strane istraživača. Od idejnog projekta, tokom gradnje do finalizacije radova, obaveza sigurnosti prostora za korišćenje arhivske građe mora biti prisutna.

Uvod

Sam izbor rada ukazuje da njen autor želi da upozna zaposlene u arhivu, odnosno pre svih rukovodioce arhiva i upozori ih da nepotpuno poznavanje ili nekonsultovanje osnove pravnog poretka u svojim državama kod bilo kakvih investicija mora imati posledice. To se naročito odnosi na izgradnju ili adaptaciju arhivskih zgrada. Pitanje rešavanja smeštaja arhivske građe izgradnjom novog objekta ili adaptacijom postojeće zgrade mora biti regulisano samo u okviru važećih zakona i podzakonskih akata, jer bi svako suprotno ponašanje vodilo urušavanju pravnog poretka, što bi bio opasan presedan sa posledicama, ne samo po arhivsku instituciju već i samu državu.

Naime, nije sporan izuzetan značaj arhivske građe koji se po važnosti stavlja na istorijski pijedestal ne samo u okviru nacionalnih okvira nego i u okviru saradnje zainteresovanih država u regionu.

Značaj tog pitanja, iako je izuzetno važan, ne može biti nadređen ustavnopravnim odredbama, pa je za poslove izgradnje i adaptacije novog prostora neophodno pribaviti odgovarajuću dokumentaciju koja se bazira na zakonskim i podzakonskim aktima i može se rešiti samo na opisan način, tj. angažovanjem svih zainteresovanih subjekata na donošenju propisa koji bi regulisali ovo pitanje na zadovoljavajući način.

Ukazujemo i na to da je moguće da određene države nisu na odgovarajući način zakonski rešile smeštaj arhivske građe, imajući u vidu njen izuzetan značaj za određenu državu, ali se to pitanje može rešiti samo donošenjem delotvornih propisa koji bi to pitanje rešili na odgovarajući način.

Nema nikakvih prevazilaženje ili zaobilaznja zakonskih propisa, a posebno ne tumačenja od strane zaposlenih u arhivu, čak i tamo gde postoje nedorečenosti ili pravne praznine pa i u dogovorima ili u usaglašavanjima sa organima koji odlučuju o izgradnji novog arhivskog objekta ili adaptaciji postojeće zgrade (ukoliko se ne radi o nekim tekstualnim tehničkim greškama ili nedorečenostima koji se mogu „ad hoc“ rešavati). Jedino rešenje je ubrzano usaglašavanje opravdanih mišljenja arhivskih institucija sa resornim ministarstvom (najčešće ministarstvom za kulturu...) i predlaganje vladi svoje zemlje da donese izmene ili dopune određenog broja članova zakonskog ili podzakonskog propisa, čime bi se otklonile smetnje za izgradnju novog ili adaptaciji postojećeg građevinskog arhivskog objekta.

Prestiž, opravdanost potreba, želje, pa čak i obezbeđenost novčanih sredstava i najbolje namere moraju ostati po strani.

Izgradnja novog ili adaptacija postojećeg objekta u cilju zaštite i korišćenja arhivske građe

Naime, nije sporan izuzetan značaj arhivske građe, jer nema države bez istorije, a istorija počiva na arhivskim dokumentima. Stoga se sa svih aspekata mora prići kako kod izgradnje tako i kod rekonstrukcije ili adaptacije postojeće arhivske zgrade, gde mora biti uključen veliki broj stručnjaka odgovarajućih profesija i kvalifikacija, da bi se sačuvalo kulturno blago svake države ponaosob.

Ukoliko su za to stvoreni zakonski preduslovi pregaoci koji ulaze u te poduhvate moraju poći i od toga dali su uređeni način i uslovi uređenja prostora, koja je namena tog zemljišta, i time od mogućnosti uklapanja u izgradnji arhivskog objekta. Jer, kako je zemljište planski opredeljeno za različite namene postavlja se pitanje dali se u toj budućoj urbanoj sredini može uklopiti objekat javne namene te da u skladu sa zakonom može naći svoje mesto.

Cilj svakog projekta, pa i onih koji se odnose na izgradnju novih i adaptaciju postojećih objekata je civilizacijske i istorijske prirode. Naime, cilj je da se zaštiti sačuvano, da se istraži neistraženo i da se to bogatstvo istraživačima učini dostupnim za korišćenje. I sve bi se to dešavalo u institucijama kulture u novim ili postojećim, ali adaptiranim objektima za smeštaj i korišćenje arhivske građe.

U društvenim naukama je poznato da bez arhiva nema racionalne istorijske građe, bez naučne historiografije nema održivosti istorijske svesti, a istorijska svest bi bila sastavni i prioritetni deo društvene svesti. Vrlo je opasno ako je istorija tuđa, ne poznaje se ili se ne razume. Arhivi, odnosno ono što je u njima pohranjeno je vrlo dokazni materijal, izvorište saznanja (čuvari pamćenja) o svim vremenskim etapama a naročito o prošlosti, čime istoriju prave skoro bezopasnom, jer je arhivska građa svedok istine.

Da arhivi ne bi bile „patuljaste institucije” - ustanove bez uslova za rad države najčešće donose propise o bližim uslovima za početak rada i obavljanje delatnosti ustanove zaštite kulturnih dobara.

Kao preduslov za rad svaka arhivska ustanova mora posedovati pre svega arhivsku građu - objekat za smeštaj te arhivske građe, uslove za njen smeštaj i korišćenje, stručnu radnu snagu, uslove za rad, odluku nadležnog organa upravljanja za osnivanje arhiva i najzad poštovanje propisa na osnovu čega će se arhivska delatnost realizovati i postupak kako će se sve to ostvarivati.

Zakonske propise prate i podzakonski propisi, koje donose izvršni organi nadležnih skupština (državni, regionalni, gradski i opštinski).

Dva su izuzetno bitna propisa u Republici Srbiji koji regulišu pitanje izgradnje novog arhivskog objekta ili adaptaciju postojeće zgrade a to su: Zakon o planiranju i izgradnji «*Službeni glasnik Republike Srbije*» broj 72/2009 i 81/2009. i Zakon o kulturnim dobrima «*Službeni glasnik Republike Srbije*» broj 71/1994. godine.

Za svaki objekat, zbog njegove namene vrlo je bitno izabrati lokaciju. Najčešće oko izbora lokacija ima dilemisanja. Na primer gde izgraditi novi objekat u oblasti kulture. Treba se opredeliti recimo dali arhiv, biblioteku, muzej, pozorište,..treba graditi u centru grada u urbanom delu gde je dostup korisnicima prevoznim sredstvima i mogućnost snalaženja lakša, ali gde je mogućnost parking prostora uvek problem, ili na široj lokaciji grada, koji ispunjava sve preduslove za jednu takvu ustanovu, gde je obezbeđen ne samo parking prostor već i svi prilazi i vidovi zaštite arhivske građe. I takvih razloga za odlučivanje je mnogo. Glavnu reč u ovim slučajevima treba da daju iskustva i struka. Iskustva su pokazala da je zgrade arhiva potrebno graditi odnosno izmestiti ih na širim lokacijama grada, ali tamo gde se ostvaruju svi vidovi komunikacija i gde su potpuno obezbeđeni infrastrukturni i bezbedonosni sistemi.

Šta je građevinski objekat? To je građevina spojena sa zemljištem, koja predstavlja novu fizičku, funkcionalnu, tehničko tehnološku ili biotehničku celinu, čija celina obuhvata mogućnost uklapanja u saobraćajni, vodoprivredni, energetski, infrastrukturni, elektronski i mnoge druge sisteme komunikacija.

Rekonstrukcija zgrade jeste izvođenje građevinskih i drugih radova na postojećem objektu, kojima se vrši nadziđivanje, sanacija, adaptacija, zamena instalacija, uređaja, postrojenja i opreme; utiče na

stabilnost i sigurnost objekta; menjaju bitni konstruktivni elementi; menja tehnološki proces; menja dozvoljeni spoljni izgled; utiče na bezbednost susednih objekata, saobraćaja i životne sredine.

Adaptacija zgrade je izvođenje građevinskih i drugih radova na postojećem objektu, kojim se menja organizacija prostora u objektu, vrši zamena uređaja, postrojenja, opreme i instalacije, kojima se ne utiče na stabilnost i sigurnost objekta, ne menjaju konstruktivni elementi (ukoliko se zbog statike ne ojačavaju) ne menja spoljni izgled i ne utiče na bezbednost susednih objekata, saobraćaja, zaštite od požara i životne sredine.

Kako za izgradnju novih objekata tako i kod adaptacije postojećih zgrada mora postojati tehnička dokumentacija, koja čini skup projekata koji se rade zbog: utvrđivanja koncepta objekta, razrade uslova, način izgradnje objekta, održavanje objekta, poštovanje standarda pristupačnosti kako saobraćajnim sredstvima tako i osobama sa invaliditetom. Sve to pripremaju i rade stručno ovlašćene organizacije.

Ti projekti, želje i volje moraju biti uklopljeni u Generalni urbanistički plan grada, jer se zemljište koristi prema nameni i načinu određeno planskim dokumentima koje je predviđeno za izgradnju. Taj projekat sadrži naročito podatke o mikrolokaciji objekta, opštoj dispoziciji objekta, tehničko tehnološkoj koncepciji, načinu obezbeđivanja infrastrukture, uklapanjima u prostor, koncepcija opravdanosti izgradnje objekta, racionalnosti rešenja, troškove izgradnje i održavanje objekta, statiku, i zaštitu prirodnih i kulturnih dobara.

Kada se traži dozvola za izgradnju i adaptaciju objekta neophodno je imati i idejni projekat koji sadrži situaciono rešenje, sa prikazom spoljnih dimenzija postojećih i planiranog objekta, opis svih detalja oblikovanim karakteristikama objekta, izgled objekta, opis planirane infrastrukture i njenog priključenja na spoljnu mrežu, procenu investicionih ulaganja i ostale prikaze.

Dokumenta koja se dostavljaju nadležnom organu uprave radi dobijanja građevinske dozvole su: projektni zadatak, tehnički opis radova, predmer i predračun radova, situaciono rešenje, osnove temelja, svih etaža, krova objekta, potrebne izgled objekta, dokaz o konstruktivnoj nosivosti i stabilnosti objekta, šeme instalacija sa ucrtanim mestima za priključivanje na javnu infra-strukturu.

Uz zahtev za izdavanje dozvole prilaže se: lokacijska dozvola, idejni i glavni projekat, dokaz o pravu svojine ili zakupu i dokaz o sigurnosti plaćanja naknade za uređivanje građevinskog zemljišta.

I kao što je rečeno u svim državama, postoje zakonski propisi koji regulišu uslove i lokacije pod kojim se grade ustanove kulture. U ovom slučaju radi se o izgradnji arhiva. Ti zakoni nose različite nazive, zavisno od države.

U Srbiji, a može se slobodno reći u zemljama sa prostora Balkana sličnim nazivom propisa reguliše se izgradnja građevinskih objekata u oblasti kulture, pa samim tim i arhivskih zgrada. Naravno, i za adaptacija određenih zgrada koje treba dovesti u svrshodnost za smeštaj i korišćenje arhivske građe, postoje zakonski, propisi.

Lokacija, klimatski i drugi uslovi, podobnost za prilaz kolima za prevoz građe, pristup građanima, lako dolaženje na posao, parking prostor, tehnička zaštita, fizičko obezbeđenje, zaštita za slučaj vanrednih okolnosti: (*poplava, požar, zemljotres, statika, neposredna ratna opasnost, rata...*) jesu elementi koji moraju biti zastupljeni kako kod izgradnji tako i kod adaptacije postojećih arhivskih objekata. Treba voditi računa i o ekonomičnosti.

Kontrolu projekata, planova i svu tehničku dokumentaciju i njihovo upoređivanje sa gradnjom vrši nadzorni organ. To je tim ljudi sastavljen od stručnih lica određenih zanimanja (arhiktete, statičara, inžinjera: elektro, vodovodne, telekomunikacione i finansijske struke, gde obavezno mora biti zastupljen i predstavnik arhiva).

Ovde se mora spomenuti Centar za stručna i tehnička pitanja iz Maribora, koji je radio pod rukovodstvom tadašnjeg direktora dr. Petera Pavela Klasinca, (kasnije dr. Miran Novak i dr. Slavica Tovšek, svakako sa zaposlenima u Arhivu) koji je pribavio određeni broj planova i projekata novo izgrađenih ili adaptiranih arhivskih ustanova sa područja Evrope i šire, da bi koristili arhivima, izvođačima, investitorima i drugima u lakšem snalaženju i opredeljenjima kod izgradnji ili adaptacija arhivskih zgrada na području bivše SFRJ, Balkana pa i šire.

Jovan P. POPOVIĆ: Zakonska regulativa i arhivski propisi o izgradnji nove ili adaptaciji postojeće arhivske zgrade, 201-214

Jedno od najvažnijih pitanja zaštite arhivske građe je njen smeštaj. Smeštaj arhivske građe uslovljava i prostor za rad na građi i uslove za njeno korišćenje. To ustvari nije samo važno pitanje već najčešće i problem, jer je zaista teško obezbediti dovoljan prostor za adekvatan smeštaj arhivske građe.

Naime, pored zavisnosti od stručnog rada na arhivskoj građi, to jest kvalifikovanih kadrova i savremene tehnike, kojima se obezbeđuje obavljanje osnovnih funkcija arhiva, sve je izraženiji problem obezbeđenja prostora za smeštaj i korišćenje arhivske građe.

Smeštajni prostor može se obezbediti na dva načina i to: a) izgradnjom namenskih objekata i b) adaptacijom postojećih objekata.

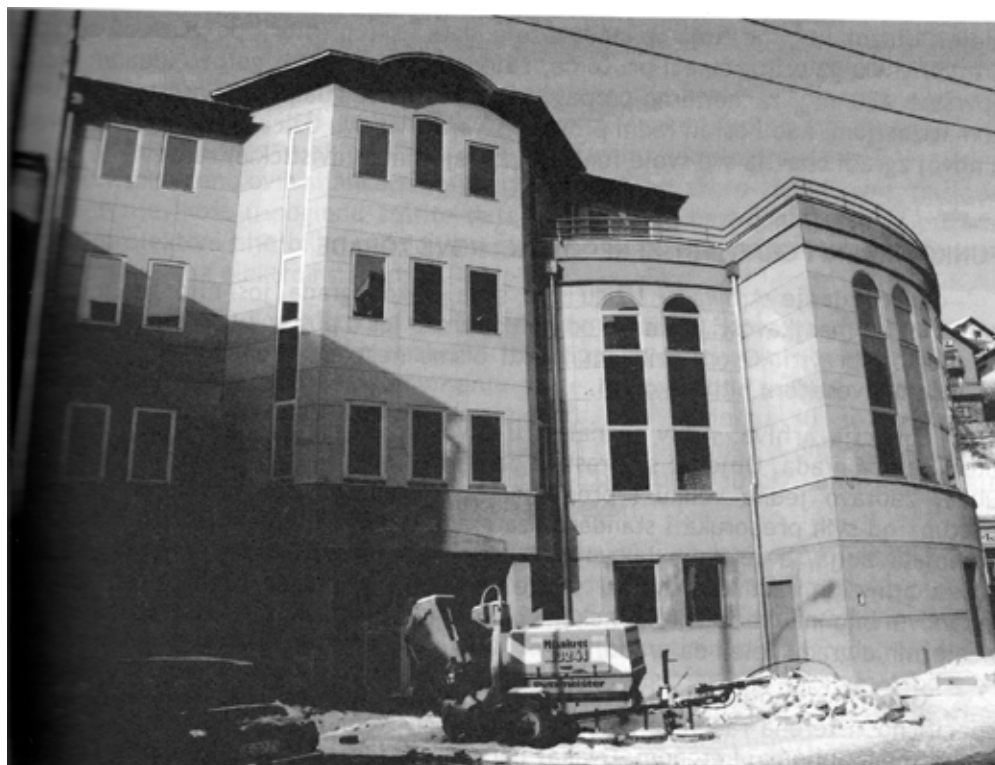
Sva dosadašnja iskustva govore da gradnja namenskog objekta ima mnogo prednosti u odnosu na adaptaciju postojećih ili nekih drugih već izgrađenih objekata.

Adaptirana zgrada Arhiva Jugoslavije (glavni ulaz)

Ni jedna zgrada arhiva koja nije namenski građena razumljivo je da nije dovoljno funkcionalna za rad arhiva, kako sa stanovišta uslova, smeštaja i zaštite i korišćenja arhivske građe tako i zbog nedovoljnog nedostataka smeštajnog i radnog prostora. To je svuda prisutno, jer se na žalost na kulturi u svim državama šteti.

Kod izgradnji ili adaptaciji arhivskih zgrada mora se posebno voditi računa o svim prostorijama za smeštaj zaštitu, korišćenje i publikovanje arhivske građe i za rad zaposlenih.

Novi objekat Istorijskog arhiva Užice (glavni ulaz)

Naročito je bitno posvetiti pažnju bezbedonosnim prilikama u prostorijama za korišćenje arhivske građe ili kako je prisutan naziv za njih - čitaonice. Tu dolazi veliki broj istraživača, pa postoji mogućnost da svako od njih nije dobronameran.

Arhivisti kod davanja na korišćenje arhivske građe uglavnom postupaju vrlo ispravno poštujući propise i koristeći svoja i tuđa iskustva, odlučujući ponekad tamo gde to nije zakonom uređeno po sopstvenom nahođenju uz prizivanja prirodnog prava, pravde, humanizma, etike, morala, savesti. Pravičnost je elastičnost u primenjivanju pravne normre radi uspešnijeg ostvarivanja prava. Ispravno postupanje arhivista leži u tome što istraživačima ili podnositelima zahteva nekada dozvoljavaju, a nekada uskraćuju korišćenje te arhivske građe¹.

Zaposleni u arhivima i istraživači kod korišćenja arhivske građe, prave propuste, greške pa i zloupotrebe. Ponekad to rade nedovoljnom zainteresovanošću neznanjem, odnosno nestručnošću, nesavesnošću a ponekad zlonamernošću ili iz koristoljublja.

1. Propisi koji regulišu korišćenje arhivske građe u Republici Srbiji su: materijalni zakoni (Zakon o kulturnim dobrima „Sl. glasnik Srbije“ broj 71/1994 i Zakon o arhivskoj građi SRJ „Službeni list SRJ“ broj 12/1998) i drugi sporedni zakoni. Pored materijalnih propisa arhivska struka mora da poštuje i primenjuje sistemske zakone i propise odnosno preporuke svetske, evropske i drugih regionalnih arhivskih asocijacija.

Važeći propisi u Srbiji su: Zakon o kulturnim dobrima, „Službeni glasnik Republike Srbije“ br.71/94; i Zakon o arhivskoj građi SRJ „Službeni list SRJ“ broj 12/1998., Pravilnik o načinu vođenja evidencije registraturskog materijala koji uživa prethodnu zaštitu, „Službeni glasnik RS“ broj 28/96; Pravilnik o podacima koji se upisuju u registar, načinu nepokretnih kulturnih dobara i o dokumentaciji o ovim kulturnim dobrima „Službeni glasnik Republike Srbije“ broj 30/95; Pravilnik o bližim uslovima za početak rada i obavljanja delatnosti ustanova br.21/95.; Pravilnik o programu stručnog ispita u delatnosti zaštite kulturnih dobara i načinu njihovog polaganja, „Službeni glasnik RS“ br.11/96 i 15/96; Pravilnik o bližim uslovima za početak rada i obavljanja delatnosti ustanova zaštite kulturnih dobara, „Službeni glasnik RS“ br 21/95; *Uredba o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* „Službeni glasnik RS“ br. 80/92, *sa Uputstvom o kancelarijskom poslovanju organa državne uprave* „Službeni glasnik RS“ 10/93 i 14/93; **Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja („Sl. glasnik RS“) broj 120/2004; Zakon o zaštiti podataka o ličnosti „Sl glasnik RS» broj 120/2004; Zakon o elektronskom potpisu potpisu „Sl. glasnik RS“ broj 135/04; Zakon o elektronskom dokumentu, „Službeni glasnik Srbije“ br 51/09; Zakon o tajnim podacima „Službeni glasnik Srbije broj 104/2010.**

Propusti mogu biti i onda kada im to dozvoljavaju ili ne dozvoljavaju zakonski imperativi ili hijerarijska nalagodavnost. Na jednoj strani je imperativnost i hijerarijska nalagodavnost, a na drugoj strani izostaju: humanost, etika, moral, stručnost i ljudsko dostojanstvo².

Primarni zadatak arhivista je obezbeđivanje integriteta dokumenata koji su im povereni na brigu i čuvanje. U izvršavanju ove dužnosti, oni moraju da vode računa o legitimnim, iako ponekad međusobno suprotstavljenim, pravima i interesima poslodavaca, vlasnika, osoba koje se spominju u dokumentima i korisnika, prošlih, sadašnjih i budućih vremena. Objektivnost i nepristrasnost arhivista su mera njihove profesionalnosti. Oni moraju da se odupiru svakom pritisku, bez obzira odakle dolazio, kojem je cilj manipulacija svedočanstvom ili prikriivanje ili iskrivljavanje činjenica.

Propusta ima u složenim, odgovornim, osetljivim i brojnim funkcijama arhivista kod korišćenja arhivske građe

Propusti se dešavaju i zbog neblagovremenosti. Ta neblagovremenost se ogleda u nepoštovanju rokova dostupnosti arhivskoj građi za korišćenje. Ponekad za to ima i opravdanja. Nabrojaćemo.

Poštujući privatnost mučenih ljudi u Drugom svetskom ratu na kojima su vršeni i eksperimenti, bilo bi nemoralno, a time i nenormalno, da se kroz navođenje njihovih imena iznose oblici ogleđa i mučenja koji su vršeni nad njima, jer se time nanosi bol i patnja ne samo stradalnicima, već i njihovim članovima porodica. Samim tim, iz humanih i moralnih razloga, da se ne bi povredilo dostojanstvo ličnosti i naneli bolovi i patnje, ti dosijei nisu davani na korišćenje, iako su rokovi zabrane istekli, jer je uvek nadjačavala svest i savest onih koji su o tome odlučivali. To nisu bile moralne norme iz obaveznosti, već neka lična karakterna obaveza, kojom se ispunjava neka moralna vrednost. Tu je primenivano diskreciono pravo onog ko je o tome odlučivao. To bi bila prava primena jednog od principa načela Etičkog kodeksa arhivista koji su prema tim mučenicima i njihovim porodicama iskazali humanost.

Na drugoj strani postavlja se pitanje, dali bi bila povreda morala i Etičkog kodeksa arhivista, ukoliko se nebi u javnost iznela imena ratnih mučitelja-zločinaca ili onih koji su davali naloge za izvršenja zlodela, na zatvoreniciima bez obzira što rok dostupnosti nije istekao.? Da bila bi! Njihova imena trebalo je istaći čak na „stubu srama“ da ih blagovremeno sustignu adekvatne kazne. Objavljivanje imena poslužilo bio otklanjanju mistifikacija zabluda, revanšizma, vreme netolerancije i vremena u kome moć caruje nad razumom. Pravilo je, ukoliko se to na vreme ne objavi istina, neistina u sebi nosi pečat mržnje i konflikte koji protekom vremena eskalira kod svih eventualnih sukoba³.

2. Etika je područje kojim je arhivistika nedavno počela da se bavi, pa je utoliko teže objasniti cilj i osnovne pojmove, kao i razmotriti odnos etike i arhiva, elaborirati šta je etički kodeks i zašto je arhivima potrebna etika.

Cilj i želja etike u arhivskoj delatnosti bila bi da se zajednički unapredi struka, koja igra izuzetno važnu ulogu u društvu svake države. Etika, kao grana filozofije, definiše se kao nauka o ponašanju, koja traži idealan oblik ispravnog ponašanja, razmatra način na koji se ljudi odnose jedni prema drugima, bavi se poštenjem, odgovornošću, traganjem za savršenstvom, lojalnošću i integritetom i građanskom odgovornošću. Ona definiše i opisuje valjano ponašanje osobe. Etiku treba saznati radi svesnog i odgovornog delovanja. Etiku interesuje da li je nešto dopušteno ili nije, i koja načela čine pozadinu ideje dobra i zla. Etika objašnjava načela na kojima su zasnovani ispravni postupci, ali ne daje konkretna pravila za svaki slučaj pojedinačno. Pod etikom podrazumevamo načelo pravilnog ili dobrog ponašanja sastav vrednosti, pravila ili standarde koji regulišu ponašanje članova jedne zajednice. (Dr. Živana HEĐBELI, *Arhivi i etika*, „Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja“, Maribor 2008).

U rasuđivanju, kod donošenja odluke, etika nam pomaže i upućuje za koju se alternativu treba opredeliti, uvodi nas u stečene principe društveno prihvatljivog ponašanja. Etika nije primena zakona, jer se to podrazumeva. Kod etike treba imati sposobnost razmišljanja i rasuđivanja o svetu koji nas okružuje. Isto tako, moral i etika, bez obzira što nisu jedno te isto, imaju dosta sličnosti u značenju.

Moral se bavi motivima delovanja i odnosi se na običaje i postojeću praksu, dok se etika više odnosi na razmatranje ovih postupaka. Pošto je etika vrlina, čovekov izbor je onaj između dobrog i lošeg. Svaki razuman čovek, a to je gro čovečanstva, bez obzira na funkciju i zanimanje, može da razlikuje šta je dobro a šta zlo i da na osnovu toga i donosi odluke. U humanističkoj etici, sam čovek je onaj koji postavlja normu i koji je subjekt normi, on je njihov formalni izvor. Dobro je ono što je za čoveka dobro, a zlo je ono što mu šteti.

Na pitanje, šta je u datoj situaciji ispravan postupak, odgovor će dati etika.

Ne samo nabrojane činjenice, koje bi svaki zaposleni u arhivskoj struci morao znati, već i svi subjekti koji su u vezi sa arhivskom građom i registraturskim materijalom, moraju „imati na umu“ pre svega domaće pozitivno pravno arhivsko zakonodavstvo i još dosta drugih pravnih akata - manje više internog karaktera. Sve to moraju imati „priruci“, jer se samo njihovom striktnom primenom u praksi stvaraju preduslovi za ispravno postupanje. (Iz referata Jovana P. POPOVIĆA, *Etika kao kultura zanimanja sa osvrtom na Etički kodeks arhivista*, Radenci 2009).

3. Vreme je bitan, vrlo bitan faktor, verni pratilac prirodnog prava. Zbog toga mora postojati zakonski uređen način i

Kurt Valdhajm veštīm balansiranjem uživao je uglavnom poverenje svih i svakog, a naročito od strane nosioca funkcije blokova istoka i zapada, naravno i od trećeg bloka-nesvrstanih zemalja. U svojoj "skriivenoj biografiji" imao je preduslove da ne bude kandidovan ni izabran za "svetskog mirovnjaka", bez obzira što je po mišljenju mnogih pa i autora ovog rada vešto balansirao i obavljao dužnost Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, jer se u najmanju ruku u vremenu Drugog svetskog rata nalazio na balkanskim prostorima u blizini ratnih zločina. (Deo njegovog dosijea pohranjen je u Arhivu Jugoslavije). Istina se otkrila i pronela u celom svetu tek 1986 godine kada je postao predsednik Austrije. Međutim, tadašnji kancelar Austrije pokušao je to da minimizira, dok ga je Papa baš u to vreme nagradio odlikovanjem.

Dali se morao poštovati rok od 30 godina da bi se u konkretnom slučaju otkrila istina o ličnosti koja je obavljala najodgovorniju svetsku funkciju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija? To je neko štitio zabranom korišćenja.

Šta je sa imenima zločinaca nad decom, ženama, starim osobama i logorašima od strane osvajača-okupatra i njihovih pomagača? U postupcima tih zlikovaca nije bilo ničeg humanog ni ljudskog.

Takvih i sličnih slučajeva ima mnogo na području bivše SFRJ. Okupatori-ratni zločinci na području bivše SFRJ u II svetskom ratu sa kolaboracijom, organizatorima i izvršiocima ispoljavali su svojim ponašanjima najteža krivična dela, nad civilnim stanovništvom i borcima nad ličnom imovinom prinudnim raseljavanjem i naseljavanjem drugog stanovništva i omogućavanje okupatoru eksploatacije prirodnih resursa. Genocidno i zločinačko postupanje bilo je i prema ranjenim i bolesnicim zarobljenicima i dr.

U postupcima tih zlikovaca nije bilo ničeg humanog, ljudskog, moralnog., pa bi se mogao prizvati Njegošev stih "*Vuk na ovcu svoje pravo ima, Ko tirjanin na slaba čovjeka, Al tirjanstvu stati nogom pod vrat, To je ljudska dužnost najsvetija*".

Zločinačka dela nisu smela ostati anonimna, već su trebala biti obznanjena prestankom rata, da svaki zločinac dobije zasluženu kaznu. Međutim, mnogi ratni zločinci najtežih dela krili su se, i uz nečiju pomoć promenama svojih indentiteta našli utočišta za lagodno življenje pretežno u južnomaričkim državama (Argentina, Čile idr). Istini za volju pojedini zločinci su „pronađeni u desetim decenijama života koji su nakon ekstradicije najčešće i umirali za vreme suđenja u zemljama njihovog rođenja.

Mnogo primera nehumanosti, nemorala, zločinstava bilo je i u najskorijem prljavom i nepotrebnom ratu na prostorima SFRJ. Zločini su bili velikih razmera. Istina i razlozi ratovanja su se znali, ali... Ljudski razum odgovornih za sprečavanje izbijanja rata je izostao. Da je bilo dogovora ili da je ranije reagovala međunarodna zajednica broj žrtava bi bio daleko manji, ili ih i nebi bilo, svejedno na kojoj strani: Srba, Hrvata, Muslimana, Albanaca... jer su svi oni bili ravnopravni građani SFRJ. Nije smelo da do toga dođe, niti do eskalacije rata na prostorima bivše SFRJ. Evropa i mirovne snage trebale su blagovremeno reagovati, kad to nisu hteli odgovorni u republikama, a ne da neke od zemalja mirovnih snaga, nažalost, budu katalizator ratova, čiji je cilj bio rušenje SFRJ, a ujedno i ostvarivanje nekih „svojih ciljeva“.

Zar se nije znalo ko je inicirao ratove na prostorima bivše SFRJ, i čiji je to cilj bio? Zar se nije znalo ko je inicirao, naložio i realizovao eksploziju bombe u ulice Vase Miskina i masakr na pijaci Markale u BiH.? Isti ili sličan slučaj dogodio se i u Račku. Tražio se povod za agresiju na SRJ!

Žrtava i zločina bilo je na svim stranama. U ovim sukobima i ratovima bile su prisutne pre svega separatne, nacionalističke, političke, verske, osvetničke i druge ideje, želje i namere. Današnje iznošenje činjenica je daleko bliže istini, od onih koja su davana za vreme i neposredno posle rata i agresije na SRJ.

vrieme blagovremenog informisanja, o svim zbivanjima.

Trideset godina je dug životni period. Čovek za taj period završi škole, diplomira na fakultetu, položi državni ili specijalistički ispit, odsluži armiju, zaposli se, stvori porodicu, postane roditelj, stekne radno iskustvo u poslu (u arhivskoj djelatnosti postane arhivista), stekne ugled u profesiji i društvu, postane čovek na vrhuncu svojih stvaralačkih dostignuća. Vreme je rok, od kada ili do kada nešto važi, počinje ili se završava. Vreme je isto što i uslov. Od vremena zavisi dali će i kad će nastupiti neka nama izvesna ili neizvesna okolnost. Vremenom se dešavaju prirodne ili normama uređene zakonitosti. (Jovan P. POPOVIĆ, *Arhivi i slobodan pristup informacijama od javnog značaja*, „Arhivski glasnik Srbije“, Beograd 2009).

Zar stravičan zločin u Srebrenici, nije mogao biti sprečen? I ne samo on. Šta su radile mirovne snage Holandije i drugih zemalja, da do toga ne dođe? Naknadna ostavka vlade u Holandiji ne može da opravda njihove propuste. Broj zločina kod svih sukobljenih strana je ogroman, dok je masovnost žrtava nenadoknadivi gubitak. Arhivi i istorija će reći svoje, ali na žalost kasno.

Izveštači u svojim izveštajima, bez obzira iz koje su države stigli i odakle su davali izveštaje nisu prenosili istinu? Izveštaji su davani po nečijem nalogu.

Danas svi učesnici tih prljavih ratova postali su pisci pretvarajući svoje beleške i viđenja u publikacije, davanjem izjava-intervjua, pisanjem članaka isl. Ta današnja iznošenja činjenica i događaja su daleko bliži istini od onih koja su pre svih davali izveštači naročito za vreme i neposredno posle rata i agresije na SRJ. Nažalost to je tako! Nema tu satisfakcije. Nisu smeli čekati, već su odmah istinama trebali raegovati, da ne dođe do krvoprolića, ratnih zločina i sramnog bombardovanja SRJ. Postojale su kampanje i fabrike laži, koje kasno stižu u arhive. Zašto su najjače svetske sile Evrope i SAD, koje se smatraju civilizovanim zemljama, bombardovale SRJ, time grubo kršeći odredbe međunarodnog prava, Povelju UN, Helsinški akt, i odredbe o nepovredivosti granica. Za iznenađenje one su to uradile čak i bez konsultacije, sopstvenih parlamenata i što je najbesomučnije bez odluke Saveta bezbednosti!. (Ko su „jastrebovi“ u Kongresu SAD i parlamentu V. Britanije). Zar nije to bilo nasilje nad međunarodnim pravom?

Nakon Drugog svetskog rata govoreno je šta će nam zvanične međurepubličke granice u okviru jedne države? Računalo se da će Jugoslavija opstati i jačati pa se i pitanju **granica** nije davao neki posebn značaj. Povučene su administrativne, a ne državne granice, što nam se danas nakon 60 godina vraća kao bumerang i postaje jedno od najaktuelnijih političkih i državnih pitanja. Dolazi do svađa i sl. Zašto? Zbog kasnih pristupa njihovih rešavanja. Ovo je jedan od primera koji su više proizvod politike određenog perioda zemlje, gde sa strane arhiva nema propusta. Naprotiv u njihovim depoima se nalazi jedan broj dospelih a time sačuvanih „dogovora i odluka“, gde se kroz Komisiju za granice sprovođila nečija zamisao i politika.

Mnogi događaji na prostorima bivše SFRJ bili su do skoro pod embargom. Navešćemo primer, *Goli otok*, mesto zatočenika koji su došli u „sukob“ sa politikom KPJ razilaženjem sa Sovjetskim savezom (Istočnim blokom), poznatim po imenom „Infobiro“, a naziv zatočenika „infobirovci“. Kod Golootočkih zatvorenika bile su mnoge nepravilnosti i nehumanosti u pogledu postupanja sa njima i neutvrđivanje osnovanosti razloga njihovog zatvaranja.

U novije vreme umnožava se broj publikacija uglavnom zatvorenika sa Golog otoka.

Taj broj publikacija je minoran, u odnosu na više hiljade zatvorenika. Te knjige koje autentično slikaju torture, nad zatvorenicima, pre svih i samih autora, iskazuju kako su i zbog čega mučeni i kako su radi sitnica ili lažnih prijavljivanja stizali na Goli otok. Zašto se na vreme nije saznala istina?. Međutim, sada se broj publikacija većinom od strane autora knjiga zatvorenika sa Golog otoka uvećava. Ali ni izdaleka nisu razotkriveni konkretni razlozi zatvaranja niti oblici mučenja iako znamo da je navedni cilj bio „njihovo prevaspitanje“.

Nekoliko desetina knjiga koje autentično slikaju strašne torture nad zatvorenicima, pre svih i samih autora knjiga, i iskazuju, pre svega, kako su i zbog čega mučeni i kako su stigli na Goli otok.

Ako je neko bio u zavadi sa nekim, dovoljno je bilo da pođe do UDB-e i lažno ga prijavi i da to lice skoro bez ikakvih provera uveća stavništvo Golog otoka.

Zatvorenici, koji su batinanani, slabo hranjeni, često bez vode, duvana i vrlo loših higijenskih i smeštajnih uslova, terani su na teške fizičke radove, i to preko dvanaest sati dnevno.

Radilo se pretežno o čestitim, odvažnim, hrabrim, pametnim i najčešće mladim intelektualcima, oficirima i običnim građanima dostojnim poštovanja i divljenja, ljudima svojih mišljenja i stavova, i poštenja za ceo ljudski vek.

Ti „ideološki opredeljeni ili neopravdano dospeli osuđenici“ bili su mučenici - iskušeni golootočkih svakodnevnih smišljenih što težih zadataka koje su morali izvršavati. Tamo je sve bilo vrelo, krkljalo, jaukalo, vikalo, plakalo, mimo volje pevalo, kašljalo, pa i umiralo. Mnogi su tamo iz različitih uzroka i izdah-

nuli na tom zloslutnom otoku. Ti mučenici su u skoro svim vremenskim prilikama bili goli do pojasa, da bi košulje istresali od vaški, stavljali ih na sunce ili vetar kako bi neka od njih napustila veš, biskali se, stresali sa sebe stenice i kimke. Dlanovi ruku i potplate noga bile su im uvek u žuljevima i krvi.

Istorijski izvori - dosije osuđenika i onih koji su ih prijavljivali, kao i o onima koji su vršili torture nad njima i koji su upravljali tim zloglasnim zatvorom su dugo mimo zakonskih rokova bili nedostupni za korišćenje, nešto je, pretpostavlja se, nestalo ili uništeno ili se ne zna gde se nalaze, površno su se vodile evidencije, zapisnici i izjave, kako bi taj zloglašeni zatvor i „učinjena dela“ zatvorenika bili što veća enigma za javnost. To je ono što je za ljudski rod i ljudsko dostojanstvo nekorektno.

Početakom osamdesetih godina 20. veka ta građa je prema zakonskim propisima na prostorima bivše SFRJ postala dostupna za korišćenje, a naročito za korisnike o čijoj se sudbini radilo. Međutim, ti su rokovi prolongirani čak i mimo odluka nadležnih izvršnih organa, tako da ta građa nije bila dostupna za korišćenje. Time je mnogim stradalnicima Golootočkog zatvora uskraćen institut „saznanje“, a time i mogućnost za podnošenje zahteva za rehabilitaciju⁴.

Neki od primera zloupotrebe istraživača pri korišćenju arhivske građe

Zbog ogromnog broja istraživača sa strane korisnika postoje u njihovom radu greške i zloupotrebe, jer, sve što čovek može da upotrebi može i da zloupotrebi. Pojedini istraživači su spremni na to. Umna i moralna svojstva poseduje svaki čovek. Ta svojstva se razlikuju, što ih i čini različitim - osobenim, pa i posebnim. Svako ovlašćenje može da se zloupotrebi bilo da se drugom nanosi šteta, bilo nepravda, a onaj ko ga zloupotrebi po pravilu ostvaruje za sebe ili za neko treće lice interes. Saznanjem u pomoć se moraju pozivati normativizam, etika, moral, pravo i pravda. Neizbežne su sankcije.

Propusti, odnosno zloupotrebe su moguće čak iako sve bezbedonosne funkcije postoje, pre svega elektronske kamere i aktivno kontinuirana pažnja radnika. Trenutak nepažnje je dovoljan. Ne sme izostati ni jedan od vidova zaštite pri korišćenju arhivske građe u čitaonicama arhiva, što projekti i planovi novoizgrađenih ili adaptiranih objekata moraju predvideti.

Ovde bi izneli dva slučaja koji se u najblažem izrazu mogu nazvati zloupotrebom korišćenja arhivske građe.

I

Poznato je, da su države ili teritorije koje su ušle u sastav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (KSHS) ustanovljavale svoja odlikovanja po stepenima važnosti prema zaslugama dobitnika. Naime, Crna Gora je ustanovila odlikovanje najvećeg ranga - medelju Zlatni Obilić. To odlikovanje ustanovio je Petar Petrović Njegoš za vreme boravka u Beču 1847. godine. Medalje su nakon 1847. godine kovane i u drugim metalima i deljenje prema zaslugama.

Srbija je takođe ustanovila zlatnu i srebrenu Obilić medalju 1913. godine (Prvi balkanski rat). Medalje su dodeljivane za hrabrost.

Te medalje su deljene i u određenom periodu vremena KSHS. U pojedinim novostvorenim državama sa prostora bivše SFRJ i danas su ustanovljene i dodeljuju se Obilić medalje za određene zasluge, kako je to propisano zakonima. Uz medalje davani su sertifikati, na kojima su upisivana imena ljudi kojima su dodeljivane.

4. Ponekad u vremenima mirnim i bez većih promena i napetosti, može izgledati da su određene društvene vrijednosti kao što su arhivi i arhivska građa, dovoljno uređene, pa njihove definicije ne treba ponavljati, i o njima ne treba pisati. Međutim život je pun promena i novih provjera, pa se i značaj društvenih vrednosti redefiniše. Postalo je pravilo da takozvani „prašnjavi dokumenti“ najednput u određenim vremenima stiču izuzetno veliku vrednost. Pa iako su, doduše, razne naučne radionice i na osnovu iste građe, spremne da nižu različite istorijske mozaik, ipak ti arhivski originali dobivaju neprocenjivu vrednost. Zbog toga bez sumnje svaka generacija arhivista mora obratiti pažnju na svoje tekuće dužnosti i odgovornosti pred budućim generacijama. Bitno je da se ne propusti ništa od onoga što traži normativizam i jasna i rigorozna teorija i praksa. (Jovan P. POPOVIĆA, *Arhivska građa Arhiva Jugoslavije*, „Književni časopis“, 1998, br 44 „Sveske“).

Medalja za hrabrost Miloš Obilić 1847.

Zlatna medalja za hrabrost Miloš Obilić 1913.

Čovek koji je navodno dobro informisan ispričao je podnosiocu ovog rada da se u jednoj od država sa prostora bivše SFRJ pre četrdeset godina desio skoro neverovatan slučaj u vezi sa jednim odlikovanjem.

Naime, jednom zaslužniku sa prostora bivše SFRJ dodeljeno je odlikovanje Zlatna Obilić medalja. Medalja i njegov dosije još za njegovog života našli su se u određenom arhivu. Ne zna se razlog zašto je medalja pohranjena u arhivu umesto da se nalazi kod njenog dobitnika.

Dobitnik medalje nije imao poroda. Istraživač - korisnik arhivske građe, sklon prestupima, naišao je u arhivu na dosije dobitnika odlikovanja i u njemu Zlatnu Obilić medalju. Sinula mu je ideja. Naime, bilo mu je poznato da su se u italijanskim i drugim kovnicama pravili a i danas se prave falsifikati medalja i apoeni kovanih novčanica podesnih za numizmatičare, i to od metala istog sastava, koji su samo zlatari mogli da razlikuju od originala. Kupio je dve takve falsifikovane medalje. Kada je istraživač ponovo stigao u arhiv, zatražio je isti dosije i postao prestupnik. Tom prilikom je originalnu medalju zamenio falsifikovanim i istovremeno fotokopirao sertifikat. Za istraživača to bi bilo u redu da nije saopštio starom i bolesnom dobitniku medalje da se njegovo odlikovanje nalazi u arhivu. Uz ovlašćenje koje je dobitnik dao svom sinovcu medalja i sertifikat su konačno stigli u njegov dom.

Smrcu dobitnika medalje, sinovci su po običajima htjeli da za vreme prijema saučešća prsi-grudi njihovog strica sijaju Zlatnom Obilić medaljom i da ga po regionalnim običajima sa njom i nacionalnom odećom sahrane. Jednostavno, hteli su da se zna da Zlatna Obilić medalja pripada lozi -bratstvu, čiji je stric dobitnik tog tada najvišeg odlikovanja.

Šta se dalje dešavalo? Istraživač je saznao za još jednog čoveka kome je bila potrebna Zlatna Obilić medalja, jer je zainteresovano lice medalju svoga dede u nuždi prodao nekom kolekcionaru, sa prepravljenoj sertifikatom. Pokajao se, tražio je da je bilo gde kupi. I naišao je na „pravu” ličnost - istraživača. Tehnološkim procesom istraživač je promenio ime na sertifikatu i uručio mu original Obilić medalju a za uzvrat dobio je veću sumu novca. Na drugoj strani, pravi dobitnik zlatne medalje je navodno sahranjen sa Obilić medaljom, ali ne zlatnom. O tome se starao jedan od njegovih sinovaca. Srodnicima je to bilo sumnjivo, pa su umesto da mu sumnju iskažu, zamerili što je strica morao sahraniti sa Zlatnom Obilić medaljom. Da ne bi tražili eshumaciju, čekali su da umre strina, odnosno supruga pokojnika. Prilikom strinine sahrane i prekopavanjem grobnice od strica su nađene samo kosti, a od zlatne ili bilo koje druge medalje

„ni traga ni glasa”. Da li je to java ili snoviđenje? Posumnjali su da je neko i ranije otvorio grob da bi privojio medalju ili da uopšte nije sahranjen sa njom. Nakon iscrpne istrage došlo se do istine. Sinovac zadužen za poslove sahrane priznao je da je zlatnu medalju skinuo pre sahrane sa grudi svog strica, a da je umesto nje stavio niži stepen Obilić medalje. Ali, za čudo, kod pretrage groba nije nađena ni medalja nižeg stepena sa kojom je sahranjen. Izgleda da je neko pre toka otvarao grobnicu.

Jedan od prisutnih rođaka posumnjao je čak i u originalnost medalje koju je sinovac skinuo pre sahrane sa grudi svog mrtvog strica i odneo je kod stručnjaka, jep falsifikate mogu da prepoznaju samo juveliri i grafolozi. Ustanovio je da se radi o falsifikatu.

To je za neverovati. No to nije ni čudo kada se zna da se, recimo, za apoen od 20 zlatnih perpera mogao kupiti automobil, pa su i za te kovane novčanice najsavremenijim metodama izrađivani falsifikati. Te kovanice se nisu razlikovale od originala, našto su kupci nasedali. Kada je policija uzela stvar u „svoje ruke” oko originalnih i falsifikovanih medalja, došlo se do prave istine i verovatno zaslužnih kazni.

Zar ne bi bilo ispravno da se medalja nalazila kod onog kome je i dodeljena, a ako to nje tako, onda pre svih u muzeju ili eventualno u arhivu, ali sa daleko većom pažnjom da se ne bi dešavali ovako neverovatno skandalozno ali interesantno prljavi slučajevi, slučajevi za Ginisa.

Postavljaju se pitanja: Da li to je erozija morala? Da li je tu izostala stručnost, nepoštovanje nadležnosti i istina, a nadvladala nečovečnost, neispunjavanje pijeteta ljudskih vrednosti, glad i žed za ugledom i materijalnim dobrima ili htenje za kićenjem „tuđim perjem”?

Na drugoj strani, danas, na veliku žalost, na „buvljim pijacama“ možete skoro u bescenje kupiti originalna odlikovanja svih rangova i vremenskih perioda i kategorija, a kompjuterizacijom i tehnološkom modernizacijom uz njih dobiti sertifikate na imena koja želite, a koji se ničim ne razlikuju od originala.

II

Istraživač sa prostora bivše SFRJ pre 35 godina koristio je arhivsku građu u Arhivu Jugoslavije⁵. Čovek je bio od naučnog ugleda i pokrivaio je visoku funkciju mesta na kome je radio. Bio je česti istraživač - korisnik arhivske građe, jer je za štampu pripremao knjigu i na osnovu dokumenata koja je koristio u Arhivu Jugoslavije. No, i pored svih ustaljenih opreza i pogodnih uslova za rad u čitaonici Arhiva i svih preduzetih mera predostrožnosti, nakon vraćanja korišćene fascikle dežurni radnik u čitaonici je konstatovao nestanak dva dokumenta i o tome informisao rukovodstvo Arhiva.

Sutradan je korisnik pozvan „i zamoljen je” da pogleda među svojim dokumentima da li se nalaze dva „slučajno uzeta” dokumenta da se ne alarmiraju policija i drugi organi, da će mu se u suprotnom zabraniti ulazak u Arhivu. To mu bez razloga nije priprećeno. I zaista sutradan je korisnik vratio ta dva dokumenta svakako pravdajući se da to nije namerno uradio.

5. U Arhivu Jugoslavije pohranjeni su fondovi, zbirke i lični fondovi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije od 1918 do 1941., period Drugog svetskog rata 1941-1945. Socijalističke Jugoslavije između 1945-1992. godine, Savezne Republike Jugoslavije od 1992. do 2003. godine i period državne zajednice Srbije i Crne Gore 2003-2006. godine, kada je došlo do njihovog razdruživanja i stvaranja dve međunarodno i međusobno priznate države Srbija i Crna Gora. Naime, grubo rečeno radi se o fondovima, zbirkama, ličnim fondovima iz perioda Kraljevine Jugoslavije i perioda Socijalističke Jugoslavije do njenog prestanka-postojanja. Ta izuzetno vrijedna građa je nezaobilazni izvor za istoriju Jugoslovenskih, Balkanskih i daleko širih prostora i bogata riznica kulturnog nasleđa. U njemu se nalazi pohranjeno 840 fondova, ličnih fondova i zbirki sa oko 25.000 dužnih metara arhivske građe i zbirki sa oko 250.000 jedinica, gdje se čeka prijem još oko par hiljada dužnih metra. Arhiv obavlja i poslove vezane za primenu Sporazuma o pitanjima sukcesije, Aneks „D“.

Arhiv Jugoslavije sve do donošenja Ustavne povelje državne zajednice Srbije i Crne Gore tj. do 4.02.03. godine nosio je taj naziv „Sl list S i CG“ br.1/03. Nakon toga Arhiv Jugoslavije je preimenovan u „ Arhiv Srbije i Crne Gore“ „ Službeni list Srbije i Crne Gore“ broj 1/03. godine i taj naziv je nosio sve do, jula 2009. godine, kada je Vlada Republike Srbije logikom i opravdanošću ponovo vratila ime Arhiv Jugoslavije. (verovatno da je to jedina institucija koja je opravdano zadržala nošenje imena države koja je i osnovala. Ovo i iz razloga što su stvaraoci te građe koja se štiti u Arhivu Jugoslavije činici koji su stvarali Kraljevinu SHS, Kraljevinu Jugoslavije, DFJ, FNRJ, SFRJ. Niko manje ni više, ali ta arhivska građa ostala je razumom tamo, gde se i do sada nalazila u Arhivu Jugoslavije, s tim da njeni korisnici iz bivših jugoslovenskih republika, a sada država, imaju pravo da je koriste, mikrofilmuju ili fotokopiraju pogotovu onu građu koja se na njih odnosi. Arhiv Jugoslavije je izrastao u prestižnu – savremenu ustanovu u oblasti kulture na području bivše SFRJ. Pre deset godina urađena je adaptacija izuzetno lepe zgrade, ali opet bez dovoljno smeštajnog prostora.

O tome je upoznata policija a njemu je zabranjen ulaz u Arhivu. Na sreću takvih slučajeva više nije bilo. Iskustva pokazuju da se u čitaonicama obavezno moraju uvoditi elektronske kamere, jer je dovoljan trenutak nepažnje - „treptaj oka” dežurnog radnika u čitaonici da istraživač uzme dokument - list papira i strpa ga u džep ili tašnu. Naravno, i svaki put kad korisnik vrati fasciklu, dežurni radnik (koji je najčešće preopterećen vođenjem neophodnih i brojnih evidencija, razgovora sa korisnicima i radnicima koji donose i odnose građu na korišćenje, kao i održavanjem reda u čitaonici, koja je najčešće popunjena korisnicima) bi bio u obavezi da prokontroliše svaku fasciklu.

Svakako, preduslov za svaki vid zaštite arhivske građe u arhivu, odnosno svako mesto u arhivu (poslovni i radni prostor), bez obzira na to da li je namenski izgrađen ili adaptiran, mora biti sa bezbednostnog stanovišta zaštite sigurno a naročito čitaonica.

Sve to mora biti regulisano zakonskim i podzakonskim propisima.

Ovaj slučaj poznat je lično podnosiocu ovog rada. Ovakvih ili sličnih pokušaja zloupotreba u Arhivu Jugoslavije se više nije dešavalo.

Zaključci

- da verifikovanoj arhivskoj građi po važnosti pripada mesto na istorijskom pijedestalu i to ne samo u okviru nacionalnih interesa nego i u okviru saradnje zainteresovanih država u regionu i na širim prostorima;

- da se zbog neprocenjive vrednosti arhivske građe ista pohranjuje u sigurne prostore bilo da se radi o novim ili rekonstruisanim odnosno adaptiranim objektima, koji moraju posedovati adekvatne prostorije za sve oblike delatnosti i imati adekvatne uslove za rad propisane zakonskim i podzakonskim normama, (*Pitanje rešavanja smeštaja arhivske građe izgradnjom novog objekta ili adaptacijom postojeće zgrade mora biti regulisano samo u okviru važećih zakona i podzakonskih akata, jer bi svako suprotno ponašanje vodilo u urušavanju pravnog poretka, što bi bio opasan presedan sa posledicama, ne samo po arhivsku instituciju već i samu državu*);

- da nikakvo postupanje suprotno ustavnim ili zakonskim aktima pri korišćenju arhivske građe nije dozvoljeno, odnosno ukoliko postupak pristupa tim poslovima nije regulisan zakonskim ili podzakonskim propisima;

- da ukoliko određene države nisu na odgovarajući način zakonski rešile pitanje smeštaja, zaštite i korišćenja arhivske građe, imajući u vidu njen izuzetan značaj za državu, to se pitanje može rešiti samo donošenjem delotvornih propisa;

- da se osim materijalnih propisa koji uređuju arhivsku delatnost moraju konsultovati i primenivati sistemski zakoni, propisi koji regulišu zaštitu podataka o ličnosti, tajnim podacima, elektronom potpisu, međunarodne propise i preporuke, domaća i strana iskustva, etiku, moral.;

- da se pri izgradnji novih ili adaptaciji postojećih arhivskih objekata moraju poštovati propisi koji regulišu pitanja planiranja i izgradnje tih institucija, koristeći strana i domaća iskustva na već izgrađenim ili adaptiranim objektima;

- da se moraju uraditi, pribaviti ili obezbediti, uz pomoć ovlašćenih a time i stručnih institucija za tu oblast: stručni projektni zadatak, idejni i glavni projekat, sveobuhvatni plan, lokacijska dozvola, finansijska sredstva, sredstva opreme, savremeni bezbedonosni sistemi zaštite, a sve sa ciljem bolje zaštite i korišćenja arhivske građe;

- *da prostorije za korišćenje arhivske građe moraju biti „pokrivene” video nadzorom, jer se iz navedena dva primera u ovom radu dá videti da se i pored najveće pažnje zaposlenih u arhivima dešavaju zloupotrebe;*

- da bi bilo korisno da pored elektronskih i vizuelnih kontrola, radnici u čitaonicama arhiva posle vraćanja fascikli urade bar grubi pregled, a naročito ako se posumnja u prljave namere određenog korisnika;

- da radnici arhiva koji rade sa strankama moraju biti vrlo stručni i informisani o celokupnoj arhivskoj građi pohranjenoj u konkretnom arhivu, da u svakom momentu bilo kom istraživaču daju potpune informacije i da samo u slučajevima zakonskih i drugih zabrana - propisa mogu uskratiti korišćenje arhivske građe.

LITERATURA

- Zakon o kulturnim dobrima Srbije*, „Službeni glasnik Srbije“, 1994, br 71;
- Zakon o tajnim podacima*, „Sl. glasnik RS“, 2010, broj 120;
- Zakon o zaštiti podataka o ličnosti*, „Službeni glasnik RS“, 2008, broj 97;
- Zakon o planiranju i izgradnji*, „Službeni glasnik RS“, 2008, broj 97;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Zbirka propisa iz arhivske delatnosti*, „SARJ i Savet za naučno-istraživački rad“, 1987;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Pregled propisa o zaštiti arhivske građe na prostorima Jugoslovenske države od 1918 godine do raspada SFRJ i propisa koji su doneti u novostvorenim državama, ranije republikama SFRJ, do 2007 godine*, „Tehnični i vsebinski problemi klasičnoga i elektronskoga arhiviranja“, 2007;
- Mirjana i Njegovan KLJAIĆ, *Pravni sistem zaštite kulturnih dobara u Srbiji*, Beograd 1996;
- Bogdan LEKIĆ, *Arhivistika*, Beograd 2006;
- Mile BAKIĆ, *Arhivistika*, Podgorica 2007;
- Azem KOŽAR, *Arhivistika u teoriji i praksi 2*, Tuzla 2005;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Zakonske regulative o razmejiti arhivskoga gradiva v obstojeći zakonodaji*, Ljubljana 1998;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Zaštita arhivske građe i registraturskog materijala krivično pravnim merama*, Beograd 1989;
- Momčilo ANĐELKOVIĆ i Olga B. GILER, *Pravilnik o preuzimanju, smeštaju, čuvanju, zaštiti i korišćenju arhivske građe u Arhivu Jugoslavije i o profesionalnoj odgovornosti radnika Arhiva u odnosu na arhivsku građu*, Beograd 1994;
- Peter P. KLASINC, *Razvoj arhivistike i arhivske službe u skladu sa razvojem i potrebama elektronskog poslovanja na osnovu novog zakonodavstva u Republici Sloveniji*. Referat podnet na savetovanju arhivskih radnika, Novi Sad 2006;
- Izet ŠABOTIĆ, *Arhivsko zakonodavstvo na nivou Bosne i Hercegovine*, Tuzla 2002;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Zaštita ličnosti, morala i interesa zarobljenika i logoraša iz Drugog svetskog rata, vrši se zabranom korišćenja i objavljivanja arhivske građe, koja se odnosi na njihova zlostavljanja, mučenja i medicinska eksperimentisanja kroz neke od fondova pohranjenih u Arhivu Srbije i Crne Gore*. Referat podnijet na Dvadesetom jubilarnom savetovanju Kopaoničke škole prirodnog prava, objavljen u časopisu, „Pravni Život“, 2007, br. 14;
- Jovan P. POPOVIĆ, *Vojaske predpisi o dostupu, varstvu in dostupu do javnih informacij ter zaskonodaja o zaštiti osebnih podatkov in osnutek zakona zaupnih podatkuh v Srbiji*, „Atlanti“, 2009;
- Živana HEĐBELI, *Arhivi i etika*, „Tehnični in vsebinski problemi klasičnoga in elektronskoga arhiviranja“, 2008.

SUMMARY

One of the most important questions on protection of archives is its storage. Storage of archives requires existence of an area and conditions for its use. Providing such area is usually a problem, either building a dedicated facility or adopting an existing one. By selecting this subject, it is authors desire to inform and caution archives executives, archivists, and investors and on necessity to follow legal regulations existing in their countries, especially ones regulating building or adapting archival facilities. Building a new archival facility or adapting an existing one for safe storage of archival material should be regulated with applicable laws and bylaws. Historical importance of archival material transcends the boundaries of one country and requires a regional or wider co-operation. For the process of constructing or adopting an existing building for storage of archival material it is necessary to obtain a proper documentation, according to legal regulations, and must include all levels of decision makers and interested parties. We would like to point out the possibility that some countries have not appropriately legally covered a question of archival storage. Prestige, the justification of needs, desires, provided finances and the best intentions must remain on the sidelines. Any practices contrary to the constitutional and legal provisions are not allowed, if the matter is not regulated by statutory or regulatory provisions.

Original scientific article

Submitting date: 03.04.2012

Acceptance date: 30.06.2012